

Альона Романова

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут права, психології та інноваційної освіти,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та філософії права,
конституційного та міжнародного права,
aliroma@ukr.net

ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ У ПРАВІ

<http://doi.org/10.23939/law2021.31.096>

© Романова А., 2021

З’ясовано, що проблема естетичної культури юриста як прояву духовності належить до тих гуманітарних проблем, які прийнято називати “вічними”. Вона особливо актуалізується у драматичні періоди людської історії, один із яких нині, зокрема, переживає й Україна, коли принципово нові життєві явища та обставини коригують способи та засоби життєвого вибору і соціального самовизначення індивідів. Радикальні зміни у світосприйнятті людини змушують кожного особисто осмислити нові суспільні реалії, визначити свої світоглядні установки, усвідомити своє місце і роль у процесі суспільної трансформації. За таких обставин проблеми духовності (зокрема, естетичної культури як прояву духовності) набувають статусу найважливіших.

Наголошено, що питання про духовну сутність естетичного у праві виникало у зв’язку із дослідженням суті естетичного і його категоріального статусу в різні епохи. Проте недостатня чіткість, окресленість, а отже, і недостатньо всебічний аналіз спричинені властивостями соціальної практики і пізнання, роллю духовного компонента в житті соціуму та життєдіяльності людини, особливостями становлення та розвитку самої естетики.

Доведено, що зростання уваги до цієї проблеми пов’язане із аналізом таких аспектів сутності естетичного: його онтологічного і феноменологічного змісту, співвідношення об’єктивного і суб’єктивного, раціонального й ірраціонального, ролі гармонії у розгортанні його сутності, співвідношення естетичного і творчого. Водночас, саме прагнення до дослідження таких типів духовності, як наука, мораль, релігія, та порівняння їх з естетичним сприяє виявленню характерних рис останніх як самостійних сфер людської життєдіяльності та досягненню закономірностей і особливостей естетичного, розширенню сфери його аналізу через всебічне охоплення як зовнішнього, так і внутрішнього світу людини.

Розкрито питання раціональної сфери естетико-правової свідомості, що формується в результаті освоєння естетичного досвіду за допомогою понять, категорій естетики, мистецтвознавства та інших наук. Знання про естетичні якості праці, природи, побуту, мистецтва виконують найважливіші функції у формуванні естетичної культури юриста. Вони сприяють теоретичному оформленню смакових переваг, оцінок, переконань і є однією з теоретичних засад наукового світогляду особи.

Ключові слова: природне право; естетична культура юриста; правовідносини; природно-правовий простір; професійний обов'язок.

Постановка проблеми. Існують закономірності естетичності діяльності людини, пов'язані із її професійною належністю. Ці закономірності мають особливості, що сприяють, з одного боку, пізнанню організаційних основ професійних функцій, а з іншого – удосконаленню організації цієї діяльності.

Щодо правника, то кваліфікований спеціаліст, спостерігаючи за особою, прагне, насамперед, визначити не лише риси потенційного правопорушника, але й емоційний стан, розумові здібності, смаки, уподобання тощо. Іншими словами, не потрібно обмежуватися професійним підходом до людини і Всесвіту, а сприймати їх як комплекс узагальнення процесів діяльності й пам'ятати, що призначення людини – не змінити цей світ або знищити його, а підтримувати і зберігати довершеність творінь природи і попередніх поколінь.

Зробити це можливо за умови створення норм, що максимально наблизили б людину до ідеальної гармонії природного права, досконалості природи, світу, дотримання у ньому міри і гармонії.

Аналіз дослідження проблеми. Проблемним аспектом дослідження сутнісних властивостей естетичних проявів у праві є особливість реалізації юристом внутрішнього і зовнішнього імперативу службового обов'язку задля забезпечення правового порядку і гармонії в суспільстві, із подоланням професійної деформації та неправомірної самореалізації. Для всебічного аналізу й осмислення вказаної проблематики доцільно зважати на теоретико-методологічний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-юристів і філософів різних періодів становлення філософсько-правової думки, а саме: А. Алексєєва, О. Балинської, Т. Гарасиміва, О. Гришук, К. Бачіашвілі, Г. Гегеля, С. Сливки, Ю. Хабермаса.

Наукові концепції цих вчених сприяли тому, що в межах антропологічної інтерпретації права формується принципово новий підхід до правотворчої, правоохоронної, правореалізаційної діяльності, а також до особи юриста як особистості та до його морально-етичних, духовно-естетичних орієнтирів.

Мета роботи полягає в тому, щоб із філософсько-правового погляду проаналізувати ті питання, які найбільш дотичні до розуміння сутнісних властивостей естетичного аспекту в праві.

Виклад основного матеріалу. Діяльність слідчого, судді пов'язана із розслідуванням злочину, розглядом цивільних спорів, покликана встановити об'єктивну істину у справі. Пізнавальний тип у психологічному аспекті є надзвичайно складним. Це пояснюється насамперед тим, що правозастосовна діяльність не лише потребує вирішення багатоманітних розумових завдань різного плану і складності, але й вимагає, щоб ця діяльність була позитивним морально-естетичним процесом, що не порушує природну гармонію речей [1, с. 68].

Відчуття дисгармонії, стресові ситуації або такі, що створюють відчуття безвиході, можуть призвести до того, що юрист керуватиметься лише зовнішнім імперативом, тобто, вирішуючи питання, буде здатний бачити перед собою лише людину-правопорушника і діятиме тільки за інструкцією. Такі дії не зважають на естетично-духовні цінності й можуть, у підсумку, свідчити навіть про деградацію особистості самого правника, що спричинятиме спотворене розуміння краси виконаного обов'язку. Юрист у такому разі може відчувати насолоду від того, скажімо, що він зумів добитись зізнання злочинця за допомогою погроз, шантажу, залякування, а це вже негативний феномен, який свідчить про розрив між професійним обов'язком і внутрішніми переконаннями, духовними орієнтирами [2, с. 87].

Існує і протилежний феномен – нерішучість у використанні владних повноважень. Безумовно, владне повноваження має бути виваженим і обґрунтованим, бо інакше воно втрачає цінність і може набути потворних рис, що є негативним чинником у гармонії правотворчої діяльності.

Інший аспект естетичної діяльності – як творчості у праві перебуває у межах юридичної герменевтики – створення та оцінки суб'єктом нового смислу чи значення, із попереднім укоріненням і теперішнім знаковим відображенням у правовій реальності. Центральним питанням сучасного філософсько-правового аналізу є проблема природи, способу “існування, що залишається від початку і до кінця інтерпретованим буттям”, як зазначає П. Рікер [3, с. 16]. Тобто правова комунікація як рух у колі праворозуміння є не так наближенням до розкриття ідентичності замислу правотворця, законодавця, як швидше співавторством, конструюванням моделей трактування правонорм у процесі продукування правової поведінки. Причому рівень наближеності змісту, який заклав у “текст” права автор, і змісту, який інтерпретують учасники правовідносин, визначається злиттям двох “горизонтів” праворозуміння. Що ближчі за своєю соціокультурною основою дві позиції, то ширший “спільний горизонт” і адекватніше розуміння.

Отже, процес поведінкової інтерпретації правової норми є творчим, і правокористувач, по суті, є співзаконодавцем, створюючи нову норму, в якій поєднує загальноприйняту право-норму й акт поведінки у конкретному право-випадку.

Комунікативна філософія також відстоює принцип індивідуальної творчості під час комунікативної взаємодії суб'єктів із ремаркою на порозуміння і здійснення впливу. Необхідно перебувати в інтерсуб'єктивному правовому полі, щоб уміти використати власну рефлексивність правового мовлення й обґрунтувати поведінкову інтерпретацію здійснюваного правового акту на основі розуміння імпліцитно притаманного самокоментування цієї дії.

Лише у непрофесійній сфері допустимо вважати, що “якщо законний акт викладений ясно і чітко, то він недвозначний і може застосовуватися як належить відповідно до ситуації” [4]. Логіка правового мислення як основи формування правового світогляду заперечує ідею досконалої правової догматики, що перетворила би будь-яку правонорму на звичайний акт дедуктивного силогізму, спроможний викликати таку ж досконалу правореакцію.

Суб'єкт правовідносин (правокористувач або правозастосовувач) не може покладатися лише на те, у якій історичній ситуації був прийнятий закон, якими були наміри тих, хто його розробляв. Навпаки, він повинен враховувати зміни, що відбулися відтоді в облаштуванні суспільного життя, трансформації правових відносин і, відповідно, заново визначаючи нормативну й результативну функції закону, будувати лінію власної правової поведінки. Тобто правосуб'єкт має зрозуміти зміст права і співвіднести його з конкретним випадком, казусом. Це і є завдання юридичної герменевтики, яку досліджує Х.-Г. Гадамер [5, с. 438] і згідно з якою досягнути сенс закону можна з урахуванням кожної конкретної ситуації.

З іншого боку, якщо розглядати правову комунікацію як сукупність актів, орієнтованих на досягнення всезагальної мети правопорозуміння, то правову поведінку потрібно визнати інтерпретацією, завдяки якій можна досягти консенсусу або ж здійснити вплив із метою виправлення неправомірності дій. Зважаючи на перспективу учасників правової комунікації (правосуб'єктів), цей процес і результат, до якого має призвести комунікація, не утворюють обставин, іманентних правовому полю. Особи, які діють цілеспрямовано, виступають як сутності правовідносин: вони можуть сприймати один одного не інакше, як об'єкти або супротивників (у випадку правопорушень). “Перформативний стан” учасників правової комунікації дає змогу, із розвитком індивідуального правового світогляду, зайняти відповідні ніші в інтерсуб'єктивному правовому полі [6, с. 7].

Ще одним чинником естетичного аспекту в праві можна назвати естетичне ставлення, що є особливим практично-духовним ставленням людини до специфічних природних і культурних цінностей, сприймання і творення яких дає змогу відчувати духовну насолоду та гармонію у дійсності [7, с. 116].

Об'єктом естетичного ставлення у праві можна визначити красу як своєрідну цінність і втілення у різних формах як гармонійне начало будь-яких процесів. Адже кожен нормативно-правовий акт, дія правника – це діяльність щодо відновлення або збереження балансу між природним і позитивним правом. Суб'єктом естетичного ставлення є суспільний індивід, який відзначається духовною потребою прекрасного, здатністю до естетичної оцінки явищ і діяльності за законами краси.

Правова естетика є визначальною точкою перетину природного права та естетики і покликана підтримувати баланс між гуманістичними правами індивіда та раціональністю суспільних чинників. Гармонія права існуватиме лише за умови стійкого і правильного внутрішнього переконання правника, поєднаного із дотриманням законів природного права, що інтегрується із приписами позитивного права.

Основна цінність розуміння такої інтеграції полягає у тому, що поряд із правом, яке створили люди і виразили у законах, існує сукупність вимог, за вихідною основою породжених безпосередньо, без будь-якої людської участі, самим життям суспільства, об'єктивними умовами життєдіяльності людини, тобто природним ходом речей. Норми природного права покликані захищати права людини, зумовлені особливостями її сутності. Тобто природне право – це не тільки право на життя, спілкування, самоствердження юриста, на особисту гідність, вільне волевиявлення, свободу совісті, думки, слова тощо, але й шлях до пізнання правового явища, особливо в естетичному його аспекті.

Природно-правовий підхід під час розгляду питання естетичного пізнання правового явища має істотне значення ще і тому, що вимоги природного права характеризуються безумовною непохитністю, категоричністю, невідкладністю конкретним ситуаціям (а також сваволі окремих осіб), невідворотністю спонтанного настання негативних наслідків у разі ігнорування природно-правових вимог.

Висновки. Отже, ми підсумували, що закони позитивного права мають бути взірцем естетичної довершеності, адже саме правове почуття залежить від законів краси і прекрасного, що закладено у правовій нормі. Правова ж естетика стверджує про визначальну необхідність досягнення гармонії у праві та природної рівноваги, яку містять закони права. Саме це доводить актуальність і потребу в формуванні нової галузі дослідження у філософії права – правової естетики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гребеньков Г., Фіолевський Д. (2004). Юридична етика. Київ: Алерта. 209 с.
2. Сливка С. С. (2012). Філософія права: навч. посіб. Київ: Атіка. 256 с.
3. Рікер П. (2002). Право і справедливість. Київ: Дух і літера. 216 с.
4. Джу́жа О., Михайленко П., Кулик О. (2001). Курс кримінології: у 2-х кн. Кн. 1: Заг. частина. Київ: Юрінком Інтер. 352 с.
5. Гадамер Х.-Г. (1988). Истина и метод: Основы философской герменевтики. Москва: Прогресс. 704 с.
6. Балинська О. (2007). Вербальний бехівіоризм у діяльності органів внутрішніх справ: автореф. дис. канд. юрид. наук; Львівський держ. ун-т внутр. справ. Львів. 18 с.
7. Мехед Т. (1999). Введение в этику. *Психология. Педагогика. Этика*. Москва: Закон и право. 350 с.

REFERENCES

1. Hrebekov H., Fiolevskiy D. (2004). *Yurydychna etyka* [Legal ethics]. Kyev: Alerta, 209 p.
2. Slyvka S. S. (2012). *Filosofiiia prava* [Philosophy of Law]: **navch. posib**. Kyev: Atika, 256 p.
3. Riker P. (2002). *Pravo i spravedlyvist* [Law and justice]. Kyev: Dukh i litera, 216 p.
4. Dzhuzha O., Mykhailenko P., Kulyk O. (2001). *Kurs kryminolohii* [Criminology course]: u 2-kh kn. Kn. 1: Zah. chastyna. K.: Yurinkom Inter, 352 p.
5. Hadamer Kh.-H. (1988). *Ystyna y metod: Osnovy fylosofskoi hermenevtyky* [Truth and method: Fundamentals of philosophical hermeneutics]. Moskva: Prohress, 704 p.

6. Balynska O. (2007). *Verbalnyi bekhivoryzm u diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav* [Verbal behaviorism in the activities of law enforcement agencies]: avtoref. dys. kandydata yuryd. nauk. Lvivskiy derzh. un-t vnutr. sprav. Lviv, 18 p.

7. Mekhed T. (1999). *Vvedenye v etyku* [Introduction to ethics]. Psykholohyia. Pedahohyka. Etyka. Moskva: Zakon y pravo, 350 p.

Дата надходження: 05.07.2021 р.

Alona Romanova

Institute of Jurisprudence and Psychology at

Lviv Polytechnic National University,

Doctor of Law, Professor

of the Department of Theory and Philosophy of Law,

Constitutional and International Law

AESTHETIC ASPECT IN LAW

It has been found that the problem of the aesthetic culture of a lawyer as a manifestation of spirituality belongs to those humanitarian problems that are called “eternal”. It is especially relevant in dramatic periods of human history, one of which is now, in particular, experienced in Ukraine, when fundamentally new life phenomena and circumstances adjust the ways and means of life choice and social self-determination of individuals. Radical changes in the worldview of man force everyone to personally comprehend the new social realities, to determine their worldviews, to realize their place and role in the process of social transformation. Under such circumstances, the problems of spirituality (in particular, aesthetic culture as a manifestation of spirituality) acquire the status of the most important. It is very important for the disclosure of human nature that a person will never be formed as a person and will not be revealed to the world without a lasting sense of inner freedom, ie such freedom that implies freedom from any ideological dogmas.

It is emphasized that the question of the spiritual essence of the aesthetic in law arose in connection with the study of the nature of the aesthetic and its categorical status in different eras. However, insufficient clarity, delineation, and hence insufficient comprehensive analysis were due to the properties of social practice and cognition, the role of the spiritual component in society and human life, the peculiarities of the formation and development of aesthetics itself.

It is proved that the growing attention to this problem is connected with the analysis of the following aspects of the essence of aesthetic: its ontological and phenomenological content, the ratio of objective and subjective, rational and irrational, the role of harmony in the development of its essence, the ratio of aesthetic and creative. At the same time, the very desire to study such types of spirituality as science, morality, religion, and comparing them with the aesthetic contributes to identifying the characteristics of the latter as independent spheres of human life and understanding the laws and features of the aesthetic, expanding its analysis through comprehensive coverage as external and the inner world of man.

The question of the rational sphere of aesthetic and legal consciousness, which is formed as a result of mastering aesthetic experience with the help of concepts, categories of aesthetics, art history and other sciences, is revealed. Knowledge of the aesthetic qualities of work, nature, life, art perform the most important functions in shaping the aesthetic culture of a lawyer. They contribute to the theoretical design of taste preferences, assessments, beliefs and is one of the theoretical foundations of the scientific worldview of the individual.

Key words: natural law; aesthetic culture of a lawyer; legal relations; natural-legal space; professional duty.